

- завжди можуть бути спростовані через доказ про відсутність фактів, за наявності яких вони застосовуються»

- не можуть бути спростовані, якщо матеріально-правова презумпція є незаперечною.

Кожна галузь права має чималий «набір» презумпцій. Так, у Цивільному кодексі України закріплено таку презумпцію, як презумпція вини. Вина визнається обов'язковою умовою для застосування заходів цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань або у разі заподіяння шкоди. Правда, із презумпції вини є винятки. І все ж таки загальним правилом у країнах континентальної Європи є таке: неодмінною передумовою договірної відповідальності є вина боржника.

Цивільно – правові презумпції виконують особливу функцію в процесі правового регулювання: вони допомагають глибше з'ясувати роль і значущість інших правових норм, знімають невизначеність і виступають сполучною ланкою при застосуванні норм права. Презумпції виступають як нормативні розпорядження особливого типу. Недостатнє знання природи правових презумпцій призводить до неефективності функціонування інших елементів права і безпосередньо позначається на розвитку всієї правової системи України. Таким чином, значення презумпцій в праві складно переоцінити. Презумпції використовуються тоді, коли іншим чином встановити певний факт не можливо, адже правова невизначеність може призвести до затягування механізму правового регулювання, а в деяких випадках і до зупинення цивільного процесу.

Список літератури

1. Копейчиков В.В. Загальна теорія держави і права /В. В. Копейчиков/ – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 317 с.
2. Петрухін І. Л. Радянська держава і право /І. Л. Петрухін/- с. 121.
3. Рабінович П. М. Теорія держави і права /П. М. Рабінович/- с. 219
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права /О. Ф. Скакун/- Підручник. – Х.: Консул, 2005. –с. 538.
5. Черніловський З. М. Всеобщая история государства и права. – М.: Юрист, 2002. – с. 369 – 373; Косарев А. И. История государства и права зарубежных стран. – М.: Норма, 2003. – с. 343 – 344, 417 – 420.

І. Кривович

Науковий керівник – ас. Н. М. Зільник

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В УКРАЇНІ

У правових державах компенсація моральної шкоди доволі ефективно використовується для захисту особистих немайнових прав громадян вже досить давно. В Україні на сьогоднішній день не існує однозначного ні наукового, ні законодавчого вирішення питання відшкодування моральної шкоди. Разом з тим, в чинному законодавстві України, відсутнє єдине визначення поняття моральної (немайнової) шкоди, не встановлений чітко порядок та критерії визначення її розміру в грошовому виразі. Більше того, деякі спеціальні нормативно-правові акти містять протиріччя відносно кола осіб, які мають право на її (шкоди) відшкодування; розбіжності у визначенні суб'єктів відповідальності, які цю шкоду заподіяли; неузгодженість між собою положень щодо розміру (мінімального та максимального) моральної (немайнової) шкоди, що зумовлюється необхідністю дослідження даної проблеми. Таким чином, зазначені вище обставини не тільки спонукали вибір даної теми дослідження, але й свідчать про її актуальність.

Мета дослідження полягає в комплексному теоретичному дослідженні нового правового інституту на базі аналізу українського цивільного законодавства та судової практики. Для досягнення цієї мети визначені наступні **завдання дослідження**:

- 1) проведення комплексного аналізу та систематизації українського законодавства, яке регулює відшкодування моральної (немайнової) шкоди, з метою виявлення його недоліків та їх усунення;
- 2) дослідження умов настання відповідальності за завдану моральну (немайнову) шкоду;
- 3) порівняльний аналіз вирішення проблемних питань при відшкодуванні моральної (немайнової) шкоди за зарубіжним законодавством;
- 4) на основі проведеного дослідження сформулювати пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства, яке регулює ці правовідносини.

Під моральною шкодою в цивільному праві розуміють несприятливі зміни охоронюваного законом немайнового блага. [1] Немайнові блага, які охороняються законом, перераховані в Конституції та Цивільному кодексі України. Але у ЦК України відсутнє визначення поняття “Моральна шкода”. На думку окремих вчених, це правильно, оскільки кожне визначення такої шкоди, що міститься у літературних джерелах, є неповним. А значить, неодмінно неповним було б і легальне визначення цього поняття. [13] Тому, як на мене, потрібно чітко визначити зміст поняття та узаконити його нормативно.

Право на відшкодування моральної шкоди виникає за наявності передбачених законом умов або підстав відповідальності за заподіяну шкоду. Виходячи з аналізу Цивільного кодексу України "Підстави

відповідальності за завдану моральну шкоду", зобов'язання з відшкодування моральної шкоди виникає за наявності:

- 1) моральної шкоди як наслідку порушення особистих немайнових прав або посягання на інші нематеріальні блага;
- 2) неправомірних рішень, дій чи бездіяльності заподіювача шкоди;
- 3) причинного зв'язку між неправомірною поведінкою і моральною шкодою;
- 4) вини заподіювача шкоди[11].

Заподіяння (наявність) моральної шкоди – це наявність негативних змін у психічній сфері особи внаслідок усвідомлення факту порушення його прав, що завдає йому душевних, психічних або фізичних страждань. При встановленні факту заподіяння моральної шкоди необхідно керуватися критеріями загальнолюдських цінностей. З одного боку, це критерії, що визначають суб'єктивні відчуття потерпілого, а саме: честь, гідність, авторитет. З іншого, це критерії, що характеризують зовнішній прояв наслідків порушення прав, і саме тут моральна шкода виявляється в порушенні звичайного для особи способу життя, в реальній втраті особою можливості нормально спілкуватися з оточуючими (співробітниками, друзями, знайомими), жити повноцінним життям, що спричинено порушенням його трудових прав. Тобто, моральну шкоду можна вважати заподіяною, якщо вона виникла внаслідок порушення прав особи та особа зазнає моральних втрат у вигляді моральних страждань, тобто негативних змін, що відбуваються в його свідомості внаслідок усвідомлення факту порушення його прав і ці негативні зміни призвели до втрати нормальних життєвих зв'язків, а також вимагають від особи додаткових зусиль для організації свого життя[12]. Отже, як вважає український правознавець З.Ромовська, наявність моральної шкоди не визнана прямим наслідком кожної протиправної поведінки. З такою позицією не погоджується ряд правників. На їх думку, слід застосовувати принцип презумпції заподіяння моральної шкоди неправомірною дією і передбачати, що потерпілий відчуває страждання, якщо правопорушник не доведе зворотнє. Моральна шкода має розглядатися постійним супутником кожної протиправної поведінки щодо фізичної особи[7].

Протиправність поведінки — невиконання юридичного обов'язку, встановленого нормою права. Відповідно до форм юридичних обов'язків протиправність виступає у формі дії і бездіяльності. При цьому, під протиправною дією розуміють поведінку, що заборонена законом, а під протиправною бездіяльністю — невчинення особою дій, які вона була зобов'язана за законом вчинити[9]. Так, оцінка заподіювача виявляється складним завданням, оскільки наше законодавство не дає визначення поняття протиправної поведінки.

Наявність причинного зв'язку між протиправним діянням і моральною шкодою, що є третьою підставою відповідальності за завдану моральну шкоду, виражає зв'язок протиправної поведінки і шкоди, що настала, при якому протиправність є причиною, а шкода — наслідком. Заподіювач несе відповідальність лише за ту шкоду, яка є необхідним наслідком його поведінки. Неправомірне діяння повинно бути головною причиною, що з неминучістю тягне за собою заподіяння моральної шкоди, необхідною умовою настання негативних наслідків у вигляді фізичних або душевних страждань. Встановлення причинного зв'язку між протиправною поведінкою і моральною шкодою дає можливість визначити суб'єкта і відповідальності та її межі, тобто особа має нести відповідальність лише за ту шкоду, яка викликана саме її поведінкою[13]. Для встановлення причинного зв'язку Чернадчук В. Д. запропонував виділяти повну та специфічні причини. Повна причина – це сукупність усіх обставин, при наявності яких обов'язково настає певний негативний наслідок – моральна шкода. Специфічні причини – це сукупність обставин, поява яких (за наявності інших обставин, що вже мали місце в конкретному випадку до настання наслідку і створили умови дії) призводить до появи наслідку[12].

Моральна шкода підлягає відшкодуванню лише за наявності вини особи, яка її завдала у формі як умислу, так і необережності[2]. Вина особи, яка завдала моральної шкоди має подвійне значення: при наявності вини настає відповідальність за заподіяну моральну шкоду, а її форма та ступінь впливають на визначення розміру відшкодування. Форма вини особи, яка завдала моральної шкоди – це окреслене в законі поєднання певних ознак (елементів) її свідомості та волі, в якому відображається психічне ставлення до свого протиправного діяння та його негативних наслідків. Ступінь вини – це оціночна, кількісна категорія, яка багато в чому визначає тяжкість вчиненого діяння і впливає на визначення розміру відшкодування заподіяної моральної шкоди[4]. Підставою для звільнення особи, яка завдала моральної шкоди, від відповідальності є випадок, коли заподіяно шкоду з причин, що не залежали від волі й свідомості особи, яка її завдала[6].

Конституція, закони та нормативно-правові акти України, які представляють право відшкодування моральної шкоди, на думку, Паліюка, не передбачають автоматичного захисту прав суб'єктів громадсько-правових відносин[8]. Вони лише представляють юридичним і фізичним особам можливість активно здійснювати захист своїх прав.

Метою відшкодування заподіяної моральної шкоди є зменшення тяжких для нього наслідків, тому право вибору форми відшкодування належить потерпілому, і саме він визначить ту форму, яка максимально заглядить негативні зміни в його психічній сфері, а тому доцільно залишити і грошову та іншу матеріальну форму відшкодування[12].

Особа, які зазнали порушення своїх прав, нерідко високо оцінюють свої страждання. З огляду на це, розмір відшкодування моральної шкоди суд повинен визначати сам, залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних), яких зазнала особа, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення) та з урахуванням інших обставин. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість

вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану[10]. При цьому суд має виходити із засад розумності, виваженості та справедливості.

Правовий інститут відшкодування моральної шкоди постійно вдосконалюється, сфера дії прийнятих законів і нормативно-правових актів охоплює все більше суспільних відносин. Разом з тим велика кількість законодавчих актів породжує колізії у їх застосуваннях. Так, наприклад, на думку Паліюка варто прийняти окремий нормативно-правовий акт, який би мав силу закону та в якому були б закріплені всі основні положення, що стосувалися б питань правового регулювання відносин у сфері відшкодування моральної шкоди[8]. На мою думку, з однієї сторони це дозволило б уникнути різноманітного тлумачення правових норм, а з іншої – викликає проблеми у розробці даних та структури окремого нормативного акту.

Проведене наукове дослідження дає можливість зробити наступні **висновки**:

- 1) потрібно чітко визначити зміст поняття «моральна шкода» та узаконити його нормативно;
- 2) необхідно встановити чіткий порядок та критерії визначення розміру відшкодування моральної шкоди в грошовому виразі;
- 3) для усунення протиріч та розбіжностей необхідно чітко визначити на законодавчому рівні коло осіб, які мають право на її відшкодування моральної шкоди та визначити суб'єктів відповідальності, які цю шкоду заподіяли;
- 4) варто прийняти окремий нормативно-правовий акт, в якому б закріплювалися основні положення правового регулювання відносин у сфері відшкодування моральної шкоди.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. – ВВР. – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. – ВВР. – 2003. – №№ 40-44. – ст. 356.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 „Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди”.
4. Барабаш О., Сиротенко С. Щодо протиправності дій при заподіянні моральної шкоди //Право України. – 2000. – № 9. – с. 204.
5. Васькин В. В. Возмещение убытков предприятием. Пособие. – К.: Імпреза, 2005. – 96 с.
6. Козлов С. «Моральна шкода: соціально-правові аспекти» //«Юридична газета». – 28 лютого 2006 року – № 3 (39)
7. Моральна шкода: погляд юриста // Інтернет-видання «Хай-Вей». – 20.12.2005 р.
8. Палиюк В. П. Возмещение морального (неимущественного) вреда. Монография. Издание второе, исправленное и дополненное.— К.: Право, 2000.— 272 с.
9. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навчальний посібник. – Видання 10-те, доповнене. – Львів: Край, 2008.- 224 с.
10. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України: Підручник. – Вид. 2, перероб. І доп. – К.: Істина, 2007. – 816 с.
11. Цивільний кодекс України: Коментар /За заг. ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. – О.: Юридична література, 2004. – 1112 с.
12. Чернадчук В. Право на відшкодування моральної шкоди: деякі аспекти //Право України. – 2000. – № 3. – с. 320.
13. Шимон С. І. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав: Автореферат дисертації канд. юрид. наук: 12.00.03 /Національна академія наук України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького.- К., 1998.- с. 192

Н. Кріцька

Науковий керівник – ас. Н. М. Зільник

ПРИВАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ТА КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА В УКРАЇНІ

На початкових етапах приватизації (в першій половині 90-х років ХХ ст., коли відбувалася приватизація майна невеликих державних підприємств) було формування значного прошарку приватних і колективних власників за рахунок передання їм державного майна на праві власності. Врегулювання правових, економічних та організаційних основ приватизації державного майна та майна, що належить Автономній Республіці Крим, з метою створення багатоукладної соціально орієнтованої ринкової економіки України; забезпечення підвищення соціально-економічної ефективності виробництва, залучення коштів на структурну перебудову економіки[7]. Одним з основних напрямів реформування вітчизняної економіки і визначальним для забезпечення ринкових засад її функціонування є приватизація державного та комунального майна. Приватизація державного та